

Türküstan

www.turkustan.az

**Dilqəm
ƏHMƏD**

alıb. 1917-ci ildə təhsilini tamamlayan Əfəndizadə həmin il İzmir müəllim məktəbinə müdir təyin edilib. 1919-cu ildə Sivas liseyinə müdir göndərilib, daha sonra isə artıq müstəqil olan Azərbaycana qayıdıb.

1952-ci ildə təqaüdə çıxıb. Əfəndizadə 1954-cü ildə vəfat edib.

Onun Türkiyə mətbuatında qələmə aldığı maraqlı məqalələrdən biri də 1942-ci ildə "Bozkurt" jurnalında çıxan "İranda bir türk liseyi açıla bilməzmi?" adlı yazıdır. Bu gün üçün də aktual olan məqaləni dilimizə uyğunlaşdıraraq təqdim edirik.

**Şərif Bilgəxan
İranda bir türk liseyi
açıla bilməzmi?**

Şərqi hüdudlarımızdakı hadisələr tarixdə daha bir dəfə məmləkətin nəzəri-diqqətini qonşumuz İranın üzərinə cəlb etmişdir. Məlumdur ki, Anadolu və İran

“Türk liseyi üçün uyğun yer tarixi Təbriz şəhəridir”

80 il əvvəl yazılan məqalə

Azərbaycan mühacirlərindən Məhəmmədşərif Əfəndizadə (Türkiyədə Şərif Bilgəxan) Türkiyədə bir sıra tənqidi məqalələr qələmə alıb. Kitab və xatirələrində, eləcə də bəzi yazılarında Azərbaycan Cümhuriyyəti xadimlərini də sət tənqid edən Məhəmmədşərif bəy bir sıra məqalə və raportlarında yaşadığı Osmanlı və Türkiyə Cümhuriyyətinin dövlət maraqlarını müdafiə edib.

Məhəmmədşərif Əfəndizadə 1887-ci ildə Şamaxıda doğulub, buradakı üsuli-cədid məktəbində oxuyub. Orta təhsilini Bakıda rus-türk məktəbində alıb, ardınca İstanbulla yollanıb. 1910-cu ildə İstanbul darülmüəlliminin rüşdiyyəsini əla dərəcədə bitirib. Həmin il Osmanlı vətəndaşlığını qəbul edən Məhəmmədşərif Ədirnə və Bursada müəllimlik edib, 1913-cü ildə Osmanlı Maarif Nəzarəti tərəfindən təhsilini artırmaq üçün Avropaya göndərilib. O, İsveçrədə Cenevrə universitetinin pedaqogika şöbəsi olan Jan Jak Russo Tərbiyə İnstitutunda təhsil

İranda bu Anadolu irqinin iki məmləkət arasında bu qədər məsud bir rol ifa edə bilməsi üçün onun şüurlanması və böyük rolunu idrak və kütlə halında təqib edə biləcək bir səviyyəyə çatması lazımdır. Ancaq o zaman da İran siyasəti Türkiyəyə qarşı cəbhəsinə görə bu şüurlanmış türk vətəndaş kütləsi önündə hesab vermək məcburiyyətində olduğunu düşünəcək və bu məcburiyyət hissi mütəmadi olaraq titrəyən İran siyasət ibrəsinə xeyirli təsir icra edəcəkdir. Dörd milyon İran vətəndaşının Türkiyəni sevən və ucaldan bir şüura malik olması iki məmləkətin sülh və dostluğuna böyük bir kəfildir ki, buna hər iki məmləkətin idarəçilərinin birlikdə hümmət və qeyrət etmələrinə ilk həmlədə insanın heyrət edəcəyi gəlir...

Hələ təhsil aldığı illərdə Təşkilatı-Məxsusə kimi qurumlarda təmsil olunan Əfəndizadə Müsavat partiyası üzvləri ilə əlaqədə olub, onlara müəyyən işlərin görülməsini təklif edib. Azərbaycanda olduğu müddətdə Əfəndizadə Maarif nazirliyində çalışıb, daha sonra Azərbaycanın İsveçrədəki səfiri təyin edilib. Lakin ölkə işğal olunduğu üçün bu təyinat baş tutmayıb və Əfəndizadə Türkiyəyə qayıdıb. Bir müddət Samsunda işləyib, 1924-cü ildə İstanbul Üsküdar kişi liseyində fransız dili müəllimi kimi fəaliyyətə başlayıb.

böyük Səlcuq imperatorluğunun hissələridir. Bu imperatorluğu təsis edən oğuz türklərinin mütəmadi bir sel kimi şərqdən qərbə yönəlmiş böyük hərəkəti Anadolunun etnik simasını qəti və əbədi bir surətdə türk olaraq təyin etmiş olduğu halda İrani təmsil edə bilməmişdi. Bu səbəblə bu gün başdan-başa türk olan bir Anadolu ilə əsriddə əcəm kultürünə istinadən bir İran yanyana, hətta qarşı-qarşıyadır. Fəqət fars kultürünə istinadən və bu gün mütəəssib bir farslaşdırmaq siyasəti təqib edən İranın bugünkü əhalisinin üçdə biri türkdür. Bu türklər Türkiyədə hökumət xalqın mənsub olduğu böyük Oğuz soyunun övladlarıdır. Danışdıqları ləhcə şərqdəki vilayətlərimizdəki türkcənin eynisidir, xalq şeirləri, xalq musiqiləri, xalq adətləri tamamilə oxşardır.

Bu etibarla İranda bu gün 4 milyon Anadolu türkünün yaşadığı müəhəqqəddir. Bu milyonlarla Anadolu türkünün çoxluq etibarını ilə şərq hüdudlarımızda – İran Azərbaycanda toplanması ikinci mühüm həqiqətdir. Ümumi İran əhalisinin üçdə biri olan türklərin İran-Türkiyə münasibətlərində icrayi-təsirdən xali qalacağını zənn etmək bir xəta olduğu kimi bu qədər türkün İran daxilində mövcudiyətinin Türkiyədə İrana qarşı imperialist ehtirasları oyandıracağına iddia etmək də yanlışdır. Cümhuriyyət Türkiyəni siyasətinin ana cizgiləri böyük bir hədəflə hər cür macərapərəstlikdən azadə müsbət bir zehniyyətlə və daimi bir mahiyyət daşımaqla ortaya çıxmışdır. Bileks iddia oluna biləcək həqiqət budur ki, bu milyonlarla İran türkü iki məmləkət arasında ən böyük sülh və dostluq vəzifəsini ifa etməyə namizəddir. Bunu təqdir etməmək sonradan tələfi edilməz bir xəta olacaqdır.

məkdədir. Bu halın nəticələri bunlardır:

1. İranda türk icması məktəbsizdir. Türk təbəsinin övladları türk mədəniyyəti, lisanı və ədəbiyyatı ilə türk inqilab ruhunda doğan fikirlər və hissiyyətlə təmas edəcək, bir kəlmə ilə özlərinə milli ruh və nur verə biləcək bir mənbədən məhrumdurlar.

2. İran türkləri türkcə oxunub-yazılan, türkcə şeirlər inşa edilən, türkcə pyeslər göstərilən, xülasə, bir dam altında türk zəkəsinin, türk qəlbinin hərəkət və həmlələri titrəyən bir milli irfan müəssisəsi görməməyə məhkum, bu aləmdə belə bir varlıqdan bixəbərdirlər. Çünki İranda ermənicə qəzet çıxsa bilər, ermənicə kitab çap edilə bilər, ermənicə pyeslər göstərilə bilər, milli erməni təşkilatı qurula bilər, fəqət türkcə və türklər bu haqlardan məhrumdurlar və xor görürlər.

3. Türkiyənin mühüm mərkəzləri ilə ticarət münasibəti və xəbərləşmə içərisində olan iranlılar övladlarına müəssisələrinin katib və məmurlarına çox möhtac olduqları türkcəni öyrədəcək, Türkiyə haqqında fənni, coğrafi və tarixi məlumat verəcək ticarət sinifləri də daxil bir türk liseyindən məhrumdurlar. Bu məhrumiyətlərin hər biri qüvvətli bir ehtiyaca müqəbildir. Bu ehtiyaclar dərəcə-dərəcə Türkiyənin ali mənfəətlərini əlaqədar etməkdədir.

Nə imperatorluq, nə də məşrutə hokumətləri türk məktəbinin İranda ifa edə biləcəyi rolları düşünməmişdir. Bunların təqdiri Türkiyə xalq hokumətinə cümhuriyyətimizə qalmışdır. Belə bir müəssisənin açılış kitabəsi şərq qövmələrinin müqəddaratını elan edən İvhu-məhfuzdan bir sətir kimi oxunacaqdır. İranda açılacaq türk məktəbi ticarət siniflərini də ehtiva edən, ən son məktəb planlarına uyğun olaraq inşa edilmiş gözəl bir binaya malik olmalıdır. Türk liseyi üçün uyğun yer tarixi Təbriz şəhəridir.

Təbriz həm türk olan İran Azərbaycanının, həm də İran-Türkiyə ticarətinin mərkəzidir. Bu məktəbin təsis tarixi bir hadisə olacaq və bu hadisənin daimi və payidar nəticələri cümhuriyyət hokumətini taclandıran müvəffəqiyyətlər arasında əbədiyyən parıdayacaqdır.

Sayı
7

2 Temmuz 1942 Perşembe

Fiyatı
15 kr.

Oxu, oxut, abunə ol!